

Ateneu

revistă de cultură

ROMANTICII	reportaj de Mihail Sabin	(pag. 2)
METAFORE IN PIATRĂ	trei sculpturi de Al. Gheorghijă	(pag. 4)
ZALĂ DIN MODRA	povestire de George Bălăiță	(pag. 10-11)
DESPRE TINERET	masa rotundă a „Ateneului”	(pag. 18)

Cărțile anului 20 (DEBUTURI) de C. Călin — pag. 13; Știință și tehnică — pag. 16-17; Cronica dramatică de C. Pottingă, G. Genoiu, C. Isac — pag. 4-5; Cronica literară de Vlad Sorlanu — pag. 12-13.

VERSURI
de Radu CÎRNECI — pag. 15 și Sergiu ADAM — pag. 10-11.

PINDAR
PREVERT

versuri (pag. 19)

Posta redacției, Viața cercurilor literare, Jurnalul revistelor, Folclor, Note de lectură, Breviar critic...

4

BACĂU ANUL I

Constantin Prisnea

Rememorînd ...

Atunci cînd m-am apucat să scriu cîteva însemnări despre dragostea lui Mihail Sadoveanu despre „oameni și locuri” mi-am adus aminte de prima întîlnire cu dînsul. Era nu de mult după apariția „Baltagului”. Studenții fiind și dorind a avea în mijlocul nostru pe cel mai mare scriitor al vremii, l-am poftit, printr-o scrisoare, să conferențieze în tîrgul nostru. Nu s-a lăsat mult rugat și ntr-o duminică dimineață în sala Teatrului „Mihail Eminescu” îi ascultam glasul plin de căldură aducînd din veacuri figura și faptele lui Ștefan cel Mare. N-au lipsit în acea împrejurare plină de bucurie pentru tot ceea ce reprezenta în urbea noastră umanism și democrație adevărată, intervenția ticăloasă a unui derbedeu, care a încercat să-l întrerupă. Am avut grijă, noi, ceilalți să-l imobilizăm și să-l scoatem de la „galerie” unde se așezase și de unde ca dintr-o grotă a dat chemare mugetului său fascist. Am avut cu toții un sentiment de jenă, de vinovăție, de care nu ne-am lepădat decît odată cu plecarea trenului, cînd privirea blindă a ochilor lui albaștri ne-a îmbrățișat, încurajîndu-ne, incredîndu-ne că fiarele vor fi odată și-odată fugărite pentru totdeauna în grotle și peșterile din care-și făcuseră apariția. În anii următori am căutat adesea să-i văd înfățișarea trecînd pe lîngă casa lui de la Copou. Cu mult mai tîrziu aveam să-l întîlnesc într-un loc care avea să-i fie cu deosebire drag, la Mînaștirea Neamțului unde-și alesese popas al liniștii sale. Și odată l-am urmărit aruncînd mămăligă crapilor din iazul părintelui Silvestru sau odihnindu-și privirea peste Poiana Saiului, acolo lîngă schitul Procov. Nu mult înainte de ultimul său popas, la casa de pe deal de lîngă Vovidenia, l-am întîlnit la Gura Barnarului, în balconul casei de vînătoare, peste care-i mai mare Vasile Lupuleasa și de unde-și rotea privirea la deal și la vale, pe Bistrița. Valea Barnarului îi era ascunsă privirii de muntele din față, dar de pe dînsa aveau să vină ceva mai tîrziu păstrăvii care trebuiau să ne împlinească prînzul. Mi-a povestit mai tîrziu Vasile Lupuleasa despre niște planuri ale maestrului, planurile întîlnirii lui la București cu vre-o șaisprezece vînători și pescari, brigadierii și pădurarii, cu care avea el de vorbit „ceva”. Acest ceva a rămas ca o taină și ca un vis neimplinit pentru brigadierul de la Gura Barnarului.

Cum văd, m-am cam luat cu vorba. Și încă cu vorba scrisă, ceea ce e cu mult mai rău. Cu prilejul unui omagiu colectiv adus maestrului, la împlinirea vîrstei de șaptezeci și cinci de ani, Ion Marin Sadoveanu scria: „Cu ajutorul operei lui Mihail Sadoveanu se poate întocmi o geografie nou descoperită a Romîniei, în peisaje și în

(Continuare în pag. 8)

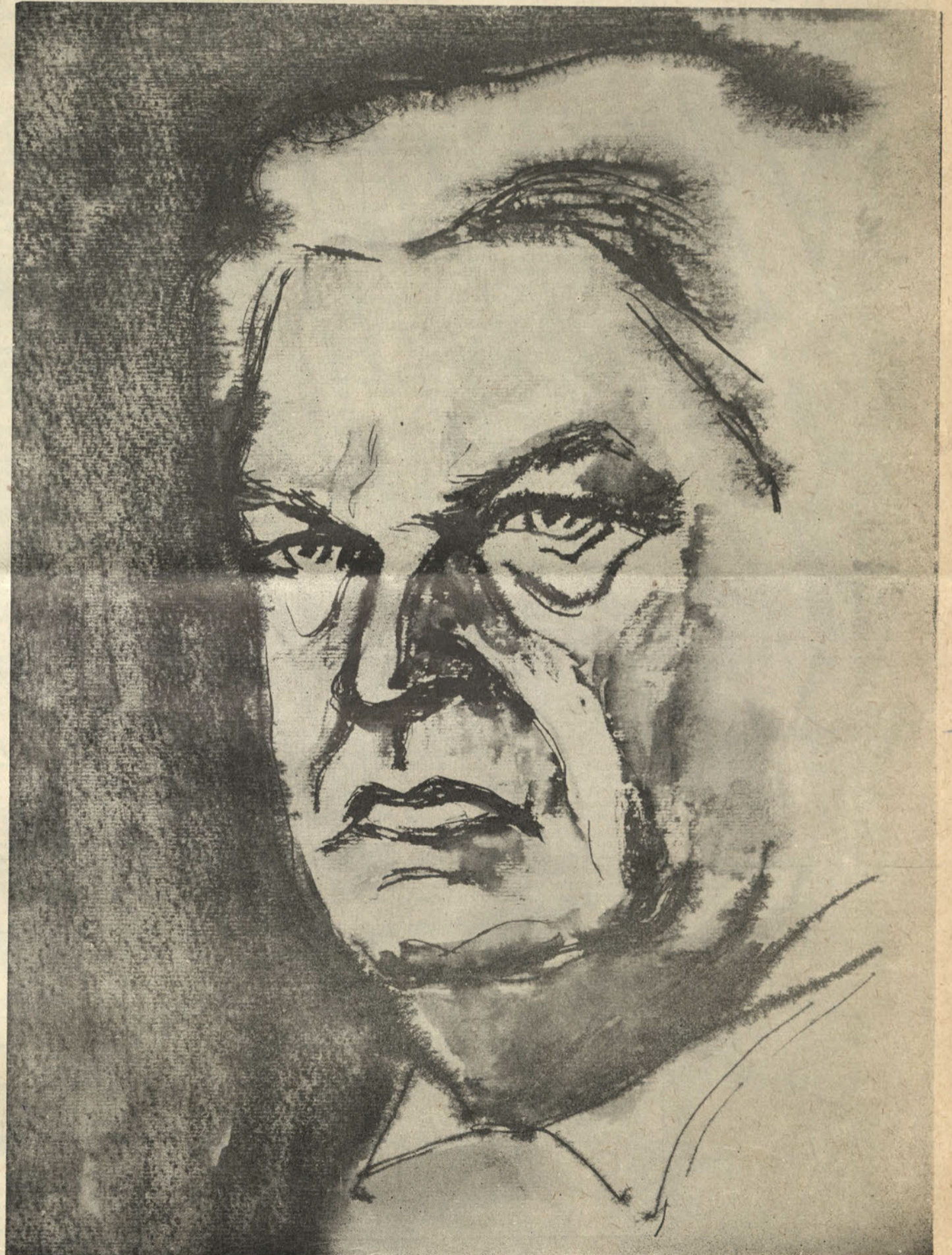
Eusebiu Camilar

Vînătorul de vulturi

Cineva, și de bună seamă un om de nimic, afirma că spre a înțelege extraordinarele personalități, îți trebuie (numaidecît) forța de a te ridica deasupra lor. — și că numai așa înțelegerea va putea cuprinde monumentele mai înalte ca luminile siderale.

Eu unul n-am crezut niciodată în folosul acestei teorii absurde. Pentru urcarea în zona vulturilor, ne-ar trebui înțîi și înțîi virtuțile icarilor! Se știe însă că marii creatori au fost *mai oameni* decît toți! Coardele simțirii lui Eminescu au înregistrat cît un miliard de inimi la un loc. Ele au smuls gemete de durere acolo unde altele nici măcar n-au suspinat; ele s-au bucurat pînă la plîns, acolo unde altele au rămas reci ca pietrele.

Fără a ne continua polemica nefolositoare cu autorul teoriei absurde, afirmăm cu toată gura că pentru înțelegerea personalităților de talia lui Michel-Angelo, Eminescu sau Sadoveanu, ni se cere să pornim pe o cărare elementară, tocmai din sensul opus, adică de la pămînt spre cer; de la pămînt, — căci doar pămîntul e leagănul tuturor energiilor; pămîntul l-a născut pe Orbul nemuritor de la Iliion; pămîntul a odrăslit gîndirea filozofilor și a emanat spre cer fuioarele poeme-

Desen de Iulia Hălăucescu

lor; pămîntul a repezit ideile mari înainte. Din elementele țărînei a fost modelat brațul Afroditei, spre a căruî mîngiere rivnea și Zeus; Parthenonul s-a ridicat din stanele de marmură tăiate din muntii pămîntului; Michel-Angelo a despîcat adîncul munților, și aflînd carierele cu piatră rară, și-a urcat timpul său pe culmile eterne ale neuitării.

Pentru înțelegerea lui Mihail Sadoveanu e prea edificatoare chiar și o preumblare simplă la Vatra Pașcanilor. Oriunde ne vom duce, pe urmele nemuritorului vînător de vulturi, vom întîlni viața elementară, bulboanele fără stîngere ale vieții vii. Unii dintre noi se și miră, văzînd simplitatea ulcioarelor de la Vatra Pașcanilor, și din prima clipă ne întrebăm cum a fost cu putință ca rap-sodul lui Ștefan Voivod să se fi ridicat din simplitatea aceea! Să nu uităm însă că numai peste cîteva dealuri mai departe, spre Nord-Est, se află

un sătîșor și mai simplu, doar cîteva zeci de căsuțe risipite prin văiuși și văi; în sătîșorul acela s-a născut și din el și-a luat puterea unul dintre cei mai mari poeți ai lumii, Eminescu. Și tot într-un sătîșor, ceva mai spre Vest de Pașcani, s-a născut Creangă, cel mai mare dintre povestitori, la o apă cu numele mîngietor, Ozana...

Acum cîteva ani, acolo, la Vatra, am avut norocul să-l întîlnesc pe ultimii dintre colegii de școală ai lui Mihail Sadoveanu — moșul Gheorghie. Am ascultat amintiri din copilărie. Au relăniat în fața noastră, ca de după o ceață, luncile Siretului de demult. Deși purta în cîrcă anii preacinstiului Matusalem, moșul Gheorghie avea vi-goarea demnă de pismui, parcă și el băuse putere ca și colegul său Mihai, tocmai de sub rădăcinile naturii, de sub botul zimbrilor.

Cam timp de două ore am tot colindat prin

(Continuare în pag. 8)

IN PAGINILE 6-7-8

Poezia naturii
la Sadoveanu
de Const. Ciopraga
Sadoveniană
de G. Teg
Filiatii
de M. Gabrea
Sadoveanu și
scriitorii francezi
de I. Constantinescu

„Așa sta singură și murea, sub pletele mestecenilor cu trunchiuri albe”

Vânătorul de vulturi

valea amintirilor și moșul Gheorghe umbra cu sprinteneală de flăcău, istorisind despre cei ce nu mai sînt, despre locuri roase de vînturi sau prefăcute de oameni spre a-și îndulci prea scurta trecere pe sub soare.

Apoi, după ce am străbătut locuri multe, ne-am oprit pe-un deal, și cînd însoțitorul meu venerabil și-a ridicat bățul ca pe-o cîrjă de patriarh, și cînd a arătat cu el valea Siretului, avea în vocea bătrînă ceva din greutatea sușurilor. Chema copilaria trecută și cu ea apele Siretului.

Iată Balta Boroiului! Demult, în niște zile scurte ca frunzele, tabere de copii se jucau pe-acolo „de-a Iancu-Jianu”, „de-a Turcii” și „de-a Tătarii”. Și nu mult după ce amurgurile coborau peste pămînt, ape și ceruri, taberele împăcate se întorceau acasă, la Vatra Pașcanilor, luptîndu-se și prin somn cu dușmanii imaginari de peste zi, și dormind iepurește, ca nu cumva să-i fulgere încă adormiți geana zilei.

Tot timpul, după ce moșul Gheorghe tăcuse, mă gîndeam să-l întreb despre isprăvile cînegice ale lui Sadoveanu. Cum mi-a auzit întrebarea, moșul Gheorghe a zîmbit luminos, ca un reflex al soarelui sau ca o întoarcere fulgerătoare a copilăriei. Răspunsul mi-a stîrnit bucurie neînchipuită, căci îmi confirma țaria credinței mele de piatră, că Mihail Sadoveanu nu a fost niciodată chinător al faunei, că străbătea țara cu frumusețile numai din setea cunoașterii. Unde-l văd să căuta să țintuiască ființele fosgăitoare ale apelor, ci îl țintuia locului pe el însuși, să absoarbă și să încorporeze necontenit frumusețile și farmecele firii!

— ...Bădia Mihail privea gîngăniile apelor și pămîntului și din oameni bătrîni întreba, istorii și întâmplări fel de fel... ”

Moșul Gheorghe a continuat, făcînd semn cu mina către umbrele ce le vedea numai el; le chema să vină și mai aproape ca o măturie:

— ...joaca zilnică era „Iancu Jianu” și bădia Mihail avea plăcere și pentru alte jocuri, toate cu halduci și voivozi. Cînd azea de Ștefan cel Mare, își deschidea ochii mari, mari, și rămînea mult timp ca fermecat. Și greu îl puteam scoate apoi din farmecul lui! Ne ducem deseori la vechi drumuri, pe unde trecuseră cîndva ostile moldovene. Bădia Mihail sta locului. Și așa de lung se uita departe, încît noi, copiii ceilalți ne uitam să vedem cum apar călăreții cu bold în frunte...”

Și multe altele mi-a mai istorisit venerabilul moșul Gheorghe! Însă și pribegia aceasta trebuia să ni se sfîrșească, odată cu seara. Mi-am ridicat ranita și-am pornit mai departe, spre Fălcișeni. Și tot timpul drumului m-am gîndit la absurdul teoretician al cunoașterii de sus! Rideam în sine-mi, și bucuros as fi fost să-l întîlnesc, să-l duc cu mine pe la fîntînele adevărului, să simtă ploaia și pulberea, vîntul și arșița, spinul și gîrul; să-l oblig să doarmă pe pămîntul fierbinte, ca Eminescu și Sadoveanu, și ca ciobanii; să-l acopere ca și pe ei numai cerul patriei, mai frumos decît toate învelitorile crailor și împăraților! Sînt încredințat că așa ilustrul teoretician ar fi renunțat la teoria absurdă, l-ar fi cunoscut pe Sadoveanu dintr-odată, cum ar fi atins cu talpa goală țărna caldă, leagănul natal al gîndirii, steluțelor și eucalipturilor! Fără această cunoaștere, pe viu, a locurilor, orice înțelegere deplină este cu neputință! Ne poate emite teorii, se pot face presupuneri, se pot încheia jocuri de inteligență, dar toate și întotdeauna vor fi departe de proporțiile uimitoare ale adevărului. A scrie despre Sadoveanu fără să vezi cu ochii măcar locurile unde a descins, e cel puțin aventură! „Cercul” din afirmațiile teoreticianului în cauză nu poate fi înțeles decît din sensul invers, de la pămînt!

Din pulbere către astre! Acesta e drumul străbătut de toți marii oameni. Acesta-l și drumul străbătut de Sadoveanu.

Cu arc de noia, nimeni nu se poate aventura la vînașoarea de vulturi! Arcul cîntăretului lui Ștefan cel Mare a avut coarda din nervul zimbrului.

Eusebiu Camilar

(Urmare din pag. 1)

grai. Și firește că natura noastră romînească a fost inspiratoarea directă”. Ideea aceasta avea să fie subliniată cu același prilej și de Lucian Blaga, care scria: „In cursul anilor, apoi, figura scriitorului creștea în ochii mei, luînd aproape înfățișarea unei figuri de basm, care izbutea să strîngă, în inima și în cugetul său, toate peisajele țării, cu toate stihile lor, cu pămînt și cu oameni, cu stări sociale și aspirații, cu buruieni și stele...”

C geografie nou descoperită, toate peisajele țării! Ideea era generoasă și putea să ispitească pe orice biograf de-al său. Căci ideea individualizării cadrului, prezența și participarea mediului înconjurător, bine definit, este așa de puternică în opera lui Sadoveanu încît fusese remarcată și de către unii admiratorii săi străini.

Suedezul, Henry Peter Mattys scriînd despre modalitatea de prezentare a naturii în opera maestrului remarcă: „Sadoveanu prezintă întotdeauna natura în opera sa, dar o zugrăvește concentrat și atît de viu, încît nu poți să nu-ți aduci aminte de ea. Ea constituie mai mult decît o încadrare, este o parte integrantă din gravură...”

Pentru noi toți, romîni, iubitori ai operei sadoveniene, faptul zugrăvirii concentrate a naturii a fost din totdeauna evident și n-avea nevoie de nici o altă demonstrație. Dar oricine se poate întreba dacă peisajele lui Sadoveanu au în afara incontestabilei lor valori literare și o anume valoare geografică. Cu mulți ani înainte — era prin anul 1931 — George Vilsan, care a fost nu numai cel mai mare geograf român, dar și un talentat scriitor, referindu-se la numeroasele „impresii de călătorie”, cultivate mult în acea vreme, socotea că „rar întîlnești descrieri de peisajii, care, în afară de valoarea lor literară, să aibă și o valoare geografică”. Vorbînd despre absența naturii în unele din aceste descrieri, Vilsan, cu ironie se întreba: „Natura? unde să mai fie loc pentru ea într-un tablou plin de persoana autorului?” Și chiar atunci cînd autorul are o fire poetică „natura pătrunde prin toate simțurile, dar o natură anonimă, în afară de timp și spațiu, identică în toate colțurile pămîntului... Localitățile sînt numai etichete...” Și Vilsan se întreba: „Ce lipsește acestor descrieri, spre a nu fi numai frumoase, ci și folositoare? În primul rînd, și mai totdeauna notele de localizare, adică elementul spațial”.

Și-acum să ne întoarcem la scrișul lui Mihail Sadoveanu. Avînd darul ca nimeni altul de a spune tainelor pe nume, adunînd în limba sa toate graiurile vorbite între Delta și Valea Frumoasei, între Vatra Dornei și Dunăre, cum spunea Blaga, Mihail Sadoveanu „izbutea să strîngă, în inima și-n cugetul său, toate peisajele țării”.

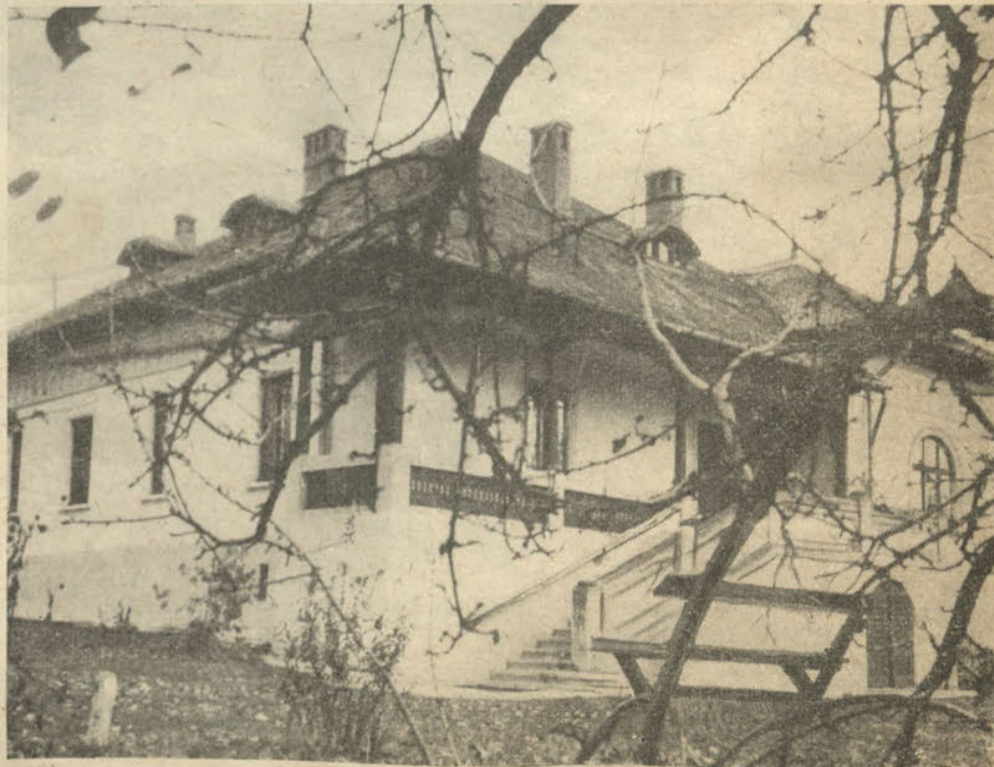
Ideile lui Vilsan, ale lui Ion Marin Sadoveanu, ale lui Blaga, ca și ale suedezului Mattys aveau să fie mai pregnante subliniate de către Tudor Vianu. El a vorbit despre „individualizarea peisajelor sale” (ale lui M.S.) despre faptul că „el descrie totdeauna anumite locuri ale patriei noastre, pe care le numește și le indică oarecum pe hartă”. Ba, chiar vorbește despre „geografia poetică a lui Sadoveanu” care „este dintre cele mai întinse; ea cuprinde toate regiunile țării: pădurile și apele Moldovei, munții Moldovei și ai Ardealului, lunca, bălțile și delta Dunării...”

Și cu toate că Sadoveanu a cuprins în opera sa uriașă, întreaga geografie poetică a patriei, cu toate că această operă își găsește plămada și s-a hrănit și a găsit ecou în întreaga universitate romînească, „rădăcinile lui Sadoveanu — așa cum remarcă Tudor Vianu — au descins adînc în peisajul Moldovei”. Pe drept cuvînt „Moldova intra în sufletul său ca o pulbere care subjugă”. Căci dragostea lui Mihail Sadoveanu pentru această parte a țării, pentru Țara de Sus a Moldovei o mărturisese odată cu primele sale scrieri. „Acele povestiri ale începuturilor mele, scrise, unele, la șaptesprezece ani, se ocupau de o lume puțin cunoscută, oameni simpli de la țară cei mai mulți, cu care petrecusem în peisajele încîntătoare ale Moldovei de miazănoapte”. În „Anii de ucenicie” el arăta că „drumul la munți l-am făcut cu trăsura cu clopote, mănăstirile nemtene le-am cercetat în rîstimp îndelung, umblînd domol, pe jos. În plaiurile înalte ale țării, am văzut livezi, rîmnice și prisăci și m-am închinat la toate izvoarele”.

Am călătorit, noi moldovenii pe drumurile și potecile pe care a călcat el înaintea noastră, și după care a scris „Oameni și locuri”. Și de cite ori trecem pe șoseaua care duce de la Humulești spre Mînaștirea Neamțului și primim „trista rămasiță a „Cetății Neamțului” ne amintim de rîndurile lui: „Dintr-odată se înalță la cer „acoperită cu fulgere și îngrădită cu pustiu”, neagră, bătută de furtuni, de ploii, de trăsnete, dintr-odată ca o fantomă incremenită apare, rămîne, pe virful coastei goale”. Și de sus de lîngă zidurile negrite ale cetății citim și vedem în adevăr, prin spărturi întii, apoi de pe creasta zidului și fără o-

Casa muzeu „Mihail Sadoveanu” de la Mînaștirea Neamț

Fotografia: C. Bursuc

Constantin Prisnea

(Urmare din pag. 1)

REMEMORINȚE

chiană toată cîmpia dreaptă a Ozanei și Nemțșorului, cu scinteierile de apă lină, cu pilcuri de sălcii neclintite, cu mișcarea mută a oamenilor singuratici, mici, pierduți în întinderea mare; se vedeau și pădurile depărtării, și munții, în nevedea, desfășurîndu-se trepte-trepte pînă în fund; gura, desfășurîndu-se trepte-trepte pînă în fund; se vedea, după ușoare scîlpiri, se bănuia mai curînd, ș-o minăstire, acolo, departe, în zare, sub streșina cerului.

— Acolo-i minăstirea Varaticului...” Nu odată am lăsat și noi la stînga, la marginea pădurii de stejari, drumul care duce la Secu, pentru a face un scurt popas la Mînaștirea Neamțului. Și de fiecare dată „în aceleași poeni, cu molizi și cireși înfloriți...” vedeam în inchipuire, alaiul cel mare al lui Ștefan, domnul Moldovei.

Și chiar atunci cînd s-a apucat el să zugrăvească „oameni și locuri” în 1906 a început cu Bistrița. Din turnul bătrîn al minăstirii privea „munții depărtării, văile și pădurile Bistriței, o mărăată frămîntare a pămîntului, ca după niște tragice cutremure”.

Peste treizeci de ani în „Istorisirile de vînașoare” (1937) după ce ne-ndemna să punem mina pe toiag și să colîndăm „moștenirea aceasta fără păreche” nota: „Către minunile acestea primitive nu sînt drumuri; în preajma lor nu se află locuri de popas, omul trecător n-a cheltuit pentru ele nici dragoste, nici inteligență”. Il erau așa de dragi aceste locuri, i-au adus atîtea bucurii, din care ar fi dorit să se împărtășească și alții încît mărturiseste: „Cel care suie în Călimani ori pe Retezatu, ori pe Ceahlău a trecut în zona fără de prihană a altei lumi”. Indemnul putea să ispitească și pe cel mai încăpățînat citadin.

Dar să ne-ntoarcem la elementul spațial, cum îl numea Vilsan, și să recitim o descriere a Cheilor Bicazului.

„Între tunel, unde rămîne lumea domniilor voastre, și între Șugău, care vine spumînd din cotlonul negru al muntelui ca să se izbească în rîpa Bicazului, perspectiva se îngustează între tancuri și bolduri de piatră care împung cerul. Păreții de stîncă sură se apropie, stau drepti și lustruiți ca niște păreți adevărați, sînt așa de apropiați, cit însăși albia pîrului, încît nu putem pași pe marginea apei, trebuie să pășim prin apă, și spărtura lor în sus e așa de înaltă încît brazii din lumina depărtată de deasupra par minusculi, iar pajurile trec de la un zid la altul ca niște gîngăni. Dintre acești păreți de stîncă dreaptă pînă în cer, scapă cu vîiet de tunet Bicazul. Ca să-i vedem convulsiile dramatice, bătaia în stînci, furoarea spumată, trebuie să străbătem în locul acesta de veacuri de bătaie.

Punem piciorul de pe piatră colurată, pe piatră colurată, ne clătînim pe punți șubrede, ne învălue aerul rece al talazului, nu s-aude nici în cer, nici în pămînt; ne facem semne cu ochi uimiți și, cu miini nesigure, ca oamenii cei dinții din vechimea lumii, ne lepădăm o parte din străiele țărîmului acestuia, ca să trecem prin torentul rece care taie ca briciul; ne ducem încet prin zvon spre țărîmul celălalt... Coborîm, ne oprim o clipă. S-a arătat print-o spărtură în zimții stîncilor, o priveliște mărăată și dulce în același timp: Ceahlăul, în asfințit de soare...”

Aici Panai Istrati care-i era atunci tovarăș de drum „a fost cuprins de un spasm, i-au izbucnit lacrimi în ochi, a ingenunchiat și a sârutat stîncă”.

Și pentru că veni vorba de Ceahlău privii cum îl zugrăvește Sadoveanu. Scriu „privii” pentru că citîndu-i rîndurile mi se pare că îl și văd. „In asfințituri limpezi de octombrie silueta de biserică a muntelui celui mare se vede din toată cîmpia Moldovei și a Basarabiei (arată și Cantemir în a sa Descriptio Moldaviae, că Ceahlăul se vede de la Cetatea Albă...)”

Înfățișarea aceasta impozantă nu i-o dă Ceahlăului înălțimea: avem în virfurile Carpaților piscuri situate cu mult mai sus. Mărimea lui apareată și prestigiul lui țîn de ansamblu. Toți munții moldovenești din preajma Bistriței sînt la o mică înălțime, căpțușiți de păduri de brad, cu linii moi care scriu poetic zarea sinilie. Ceahlăul singur se înalță brutal în cer, stîncă enormă, goală și cenuse... Aburii Bistriței fac popas în pisc învălînd Toaca și Panaghia”.

Și paginile de citate s-ar putea înmulți la infinit. Trebuie să ne oprim aici. Cititorul poate singur să cotovăiască și să afle. Să afle singur drumurile la minăstiri și să facă popas cu abatele de Marenne la Scaunul țării Moldovei, la Iași, să colinde valea Bistriței alături de Victoria Lipan, să intre la Rădășani și să ia parte la sărbătorirea sfîntului Mercurie sau la hramul minăstirii Slatina. Se va dovedi atunci că în noi toți, Moldova ne-a intrat în suflet ca o pulbere. Și de la această geografie poetică a Moldovei vom pași urcînd cu el în Călimani, pe Ceahlău și-n Retezatu, în zona fără de prihană a altei lumi.